

ACTA POLITOLOGICA

www.acpo.cz

INTERNETOVÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

2012 | Vol. 4 | No. 2 | ISSN 1803-8220

KRATOCHVÍL, P. (2008). *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál. 224 s. ISBN 978-80-7367-467-0.

RECENZE ALEŠE PECKY

Tento článek podléhá autorským právům, kopírování a využívání jeho obsahu bez řádného odkazování na něj je považováno za plagiátorství a podléhá sankcím dle platné legislativy.

Internetový recenzovaný časopis vydává
Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze,
Katedra politologie Institutu politologických studií

KRATOCHVÍL, Petr. (2008). *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál. 224 s. ISBN 978-80-7367-467-0.

Publikace autora Petra Kratochvíla „*Teorie evropské integrace*“ vydaná nakladatelstvím Portál v r. 2008 je svým charakterem primárně koncipovaná jako učebnice pro studenty společenských věd a lze souhlasit s autorem, že podobná ucelená publikace řadu let na našem trhu chyběla. Autor sám uvádí, že jeho snahou bylo vyplnit v prostředí především česky psané literatury absenci srozumitelné učebnice evropské integrace, která by přistupovala k prezentaci a dalšímu rozvoji teoretických aspektů disciplíny evropských studií. Lze konstatovat, že tuto roli publikace zcela jistě plní.

Pro čtenáře se na prostoru celkově 14 kapitol nabízí prezentace základních teoretických konceptů v oblasti mezinárodních vztahů, kterými je nahlížen proces evropské integrace s cílem pochopení a interpretace integračního procesu na evropském kontinentu především od konce 2. světové války až do naší bezprostřední současnosti. Některé teorie prezentované a použité na interpretaci evropské integrace se vyvíjely nezávisle na historickém kontextu a dějinných integračních událostech na evropském kontinentu a jsou tedy zpětně vztahovány k interpretaci těchto událostí (ať již zde máme na mysli marxismus, postmodernismus či sociální konstruktivismus, kterým jsou věnovány samostatné kapitoly), jiné naopak si nelze bez kontextu evropské integrace dost dobře představit a k jejichž širšímu uplatnění přispěl právě fakt, že byly zaměřené na interpretaci integračního procesu či jeho jednotlivých fází na evropském kontinentě (např. teorie víceúrovňového vládnutí a politických sítí, nebo koneckonců teorie liberálního mezinárodního přístupu (kapitola jedenctá).

Kapitolu druhou autor využil pro představení struktury jednotlivých kapitol

a současně jako nástin základního členění teorií dle jejich funkcí, oboru vzniku apod. Nechybí v ní proto srovnávací tabulky, které jednotlivé teoretické školy řadí např. s ohledem na jejich rozsah buď jako ucelené teorie interpretující integrační procesy (nejen evropské), nebo jako teoretické přístupy usilující o jednotné uchopení a výklad dějinných procesů (viz marxismus nebo postmodernismus). Další členění odkazuje na dobu a původ teorií v různých oborech společenských věd (sociologie, ekonomie či např. lingvistika). To může být zajímavým vodítkem pro čtenáře, aby si uvědomili, jaká omezení či naopak přínosy při interpretaci evropského integračního procesu mohou mít v sobě „zakódované“ přístupy, které tyto procesy uchopují myšlenkovým a pojmovým konceptem vzniklým mimo obor politologie a teoretických přístupů k evropské integraci, nebo jen s velmi omezenou vazbou. Opačně čtenář naopak může zamýšlet i nad tím, nakolik teorie spjaté naopak s určitým historickým kontextem evropské integrace naplňují, respektive potvrzují svou univerzálnost při interpretaci současných procesů v EU. Své domněnky a postřehy si čtenáři mohou ověřit na závěr každé tématické kapitoly při četbě shrnutí obsahující základní body či nejčastější kritiky každé teoretické školy, kterým byla podrobena. Ty zpravidla poukazují na nedostatky být především tím, k čemu byly teorie svými autory vytvořeny, tj. nástrojem pro ucelené interpretace dějinných událostí ve vývoji a další predikci evropské integrace.

Co lze dále ocenit na publikaci především s ohledem na využitelnost publikace pro studenty a odkazuje to i na ambici autora připravit ucelenou učebnici, je skutečnost, že každá kapitola na úvod seznamuje čtenáře s historickým kontextem vzniku daného teore-

tického konceptu a se základním pojmoslovím a klíčovými termíny, které je v jeho rámci používáno. Nechybí také historický exkurz k počátkům i autorům, kteří jako první formulovali či dále rozvíjeli základní teze daného teoretického přístupu. Na závěr každé kapitoly se pak nachází seznam kontrolních otázek, na jejichž základě si čtenář může ověřit porozumění obsahu kapitol a je vždy doplněna i přehledem základní literatury k danému teoretickému konceptu. Může tedy posloužit také těm čtenářům, kteří hledají odkaz na díla zásadních autorů příslušné teoretické školy či zájemce z řad širší laické veřejnosti.

V kapitole třetí autor uvádí stručný historický exkurz a rekapitulaci vývoje evropského integračního procesu a vazby těchto historických událostí na teoretické přístupy, které usilují o jejich instrumentalizaci. Tuto kapitolu lze považovat při nutné míře zestručnění za přínos pro četbu následných kapitol především pro ty čtenáře, kteří před otevřením knihy nebudou mít ani základní povědomí o základních milnících evropské integrace. V této kapitole poukazuje také autor na různé historické přístupy v interpretaci tohoto procesu. Rozdělením celkově dvanácti teoretických přístupů do následných tematických kapitol řešil také autor skutečnost, že různé teorie evropské integrace se vyvíjely v různých časových úsecích a s různou intenzitou, kdy se po čase zase vracely do popředí, takže nebylo možné je řadit přísně chronologicky, přestože se autor o chronologické uspořádání dle vlastních slov v základní struktuře řazení snaží. To lze vidět hned např. na první tematické kapitole (kapitola čtvrtá) věnované federalismu, jedné z nejstarších teorií užívaných pro studium a interpretaci evropské integrace. Ten byl ve své době vlastně politickým manifestem s definovaným politickým cílem, což ale mělo také za následek že byla zpochybňována jeho vědeckost, jelikož nerozlišoval „své“ působení v akademické a politické sféře.

Další kapitoly jsou postupně řazeny takto: 5. Teorie komunikace, 6. Funkcionalismus, 7. Neofunkcionalismus, 8. Realismus, 9. Marxismus, 10. Nový institucionalismus, 11. Víceúrovňové vládnutí a politické sítě, 12. Liberální mezivládní přístup, 13. Sociální modernismus a 14. Konstruktivismus.

Poněkud vybočující z interpretace evropské integrace jako evolučního vývoje směřujícího k stále těsnější integraci evropských států může být četba kapitoly o teorii komunikace, kde je představen výklad této teorie a jejího zakladatele Karla W. Deutsche. Ten na základě prezentace historických případů a základních podmínek, které musí být naplněny, formuloval základní pravidla pro sjednocení několika států ve větší celky v podobě tzv. bezpečnostních společenství, jelikož základním motivem mezi sdruženými členy je v jeho pojetí vyloučení násilných konfliktů ze vzájemných interakcí. Současně tím nastiňuje i sadu základních podmínek a okolností, které jsou nezbytné pro udržení takového společenství, jelikož jsou v něm současně integrálně přítomny i procesy hroící přerůst v dezintegraci a rozpad. Proto rozlišoval mezi společenstvími „pluralitními“ s omezenou politickou integrací a „sjednocenými“ s vysokou mírou politické integrace, které ale vykazují z jeho pohledu omezenější stabilitu spolu s nezbytnými předpoklady. Jako nezbytné podmínky pro dlouhodobé udržení těchto společenství jsou uváděny (s. 68):

- slučitelnost základních hodnot, které integrující se jednotky vyznávají;
- přesvědčení o zlepšení politického a ekonomického postavení při integraci;
- pevné vazby mezi sociálními třídami uvnitř jednotek;
- snadná migrace mezi těmito jednotkami;
- a zvyšování intenzity vzájemné komunikace mezi zúčastněnými jednotkami.

I s tímto vědomím a zkoumáním základních předpokladů, které K. W. Deutsch uváděl

jako předpoklady pro dlouhodobou existenci bezpečnostních společenství, může čtenář opět nahlížet na stávající integrační proces v EU a klást si otázky, které z těchto předpokladů jsou reálně naplňovány v současném integračním procesu a odrážejí i úmysly a chování jednotlivých aktérů.

Neofunkcionalismu je věnována kapitola sedmá, která navazuje již dle jména na funkcionalismus v předchozí kapitole a podtrhuje aspekty mezinárodní spolupráce v klíčových sektorech, nikoli teritoriálně, a to pod řízením technokratů. Jejím základem je teorie „přelévání“ (*spill-over*), která je založena na předpokladu, že spolupráce v jedné oblasti a dosah zde vytčených cílů podněcuje a vyvolává potřebu spolupráce a integrace v příbuzných oblastech. Integrace je v tomto kontextu vysvětlována určitou mírou autonomie integrační organizace a jí schopností překládat další návrhy integrace. V historickém kontextu je zde zcela evidentně možné odkázat na roli Evropské komise (EK) jako předkladatele dalších návrhů na těsnější integrační spojení, např. předložení návrhu Jednotného evropského aktu EK pod předsednictvím Jacquese Delorse a následně jeho přijetí v r. 1986.

Přílišné zdůrazňování ekonomických otázek a zákonitostí integrace nachází zase řadu styčných ploch s prvky marxismu, kterému je věnována, možná poněkud překvapivě v kontextu evropské integrace, samostatná kapitola devátá. Ekonomickým motivům se věnuje také teorie Liberálního mezivládního přístupu (kapitola dvanáctá), která na rozdíl od realistické školy (v knize věnována kapitola osmá), odkazující na snahu států po maximální bezpečnosti a posílení postavení států v mezinárodních vztazích, upřednostňuje ekonomické zájmy států a jednotlivých sociálních skupin, které se na utváření politických preferencí na národní úrovni podílejí. Preference a negociační strategie prezentované vládami na mezinárodní úrovni při mezivládních jednáních, na jejichž podobě se

podílí aktéři na národní úrovni, pak odkazují na teorii her a snahu aktérů vytěžit z jednotlivých jednání největší možný prospěch.

Naopak realismus jako historický přístup staví do centra a významu integračních procesů politické společenství v podobě národních států v Evropě. Zde na něj navazuje i institucionalismus, který státy považuje za racionální aktéry v prostředí mezinárodních vztahů, které si vytvářejí instituce vhodné pro řešení některých problémů, od něhož je odvozen i tzv. neoinstitucionalismus (nový institucionalismus – kapitola desátá), který přisuzuje institucím určitou míru autonomie, na jejímž základě začnou sledovat a dle existujících podmínek i prosazovat vlastní cíle. Tento nový institucionalismus současně umožnil nahlédnout na teorii evropské integrace „nejen“ z pohledu hlavních aktérů, kterými bezpochyby zůstávají národní evropské státy, ale také s přihlédnutím k vlastním cílům a motivacím, které formulují a v rámci interakcí uplatňují samotní aktéři v procesu samotné integrace vytvořených institucí a také dopadům, jak je systém evropského vládnutí těmito institucemi zpětně ovlivňován.

Zatímco liberální mezivládní přístup stále staví do centra také národní státy, lze se zaměřit i na jiné přístupy, které se rozvinuly v teoretické modely, tzn. modely víceúrovňového vládnutí, respektive politických sítí (v knize kapitola jedenáctá). Tento přístup uchopil EU jako dynamicky se vyvíjející politické společenství. V tomto kontextu nejsou rozhodujícími činiteli ani evropské „integrační“ instituce, ani členské státy, respektive ne výhradně, ale systém a dynamika integračního procesu a jeho vývoje jsou utvářeny společnou interakcí a vývojem událostí na nadstátní, státní i substátní úrovni současně. Teorie víceúrovňového vládnutí (*multi-level governance*) odkazuje na skutečnost, že státy nejsou chápány v integračním procesu jako monolitní jednotky, ale jako reprezentanti určitých sociálních nebo teritoriálně definovaných skupin. Teorie politických sítí

také poukazuje na „nekoncentrovaný“ model politické moci, který nemá jedno definované mocenské centrum, ale je ovlivňován celou řadou aktérů, kteří se do politického procesu zapojují v různých fázích a s různou intenzitou a politickou silou. Takové teorie věnují v procesu evropské integrace a tvorby a schvalování společných politik EU velkou pozornost i **hospodářským aktérům, nevládním organizacím a expertním výborům** při evropských institucích, stejně jako např. odborům.

Jak popis této teoretické školy na první pohled naznačuje, její kritika, jak ji ostatně shrnuje autor, naopak směřuje k tomu, že prakticky nemůže definovat jakýsi prediktivní vývoj evropské integrace, spíše se zaměřuje na identifikaci motivů jednotlivých aktérů, jejich role a síly v integračním procesu a důsledkům střetávání jejich jednotlivých vizí na výslednou podobu procesů. Tyto teorie asi zcela nenapomáhají ucelené interpretaci a predikci dalšího vývoje evropské integrace, ale mohou třeba posloužit interpretaci v současné době probíhajícího průběhu a obsahu politických jednání nad programovými prioritami financování pro budoucí programové období 2014-2020 ze Strukturálních fondů EU v podmínkách (nejen) České republiky a popisu, jak se na tomto procesu podílí (ale nejen) političtí aktéři a úřednický aparát, ať již na úrovni Evropské komise a ostatních orgánů EU, národních vlád a aktérů na substátní úrovni, tj. např. aktérů reprezentujících regionální stranické buňky a zástupce krajských samospráv sdružených do kohezních regionů a dalších aktérů.

Celkově lze podtrhnout, že se čtenářům touto publikací dostává na jednom místě soustředěná **klíčová terminologie a pojmový aparát** pro významné teoretické školy v oblasti mezinárodních vztahů a jejich vztahy k problematice evropské integrace. Lze také ocenit „interaktivní“ charakter textu nabízejícího čtenářům řadu dílčích odboček a postřehů, které jsou pro nerušení logického toku textu vyčleněny do zvláštních rámečků.

Jednotlivé teoretické koncepty jsou primárně interpretovány k pojmovému uchopení a interpretaci integračních procesů, zde v kontextu vývoje evropské integrace, čehož logicky nemůže být dosaženo bez jisté dávky zjednodušení a abstrakce, které se nelze při tvorbě teorií vyhnout. Přehlednost a systematickosti prezentace jednotlivých teoretických škol je však mimořádná. Pro čtenáře neznalé jednotlivých teoretických škol tak může posloužit nejen jako úvodní seznámení a průvodce po těchto teoriích, ale nasměrovat je i ke studiu další literatury obsažené na konci každých kapitol. Zde nabízené teorie mohou zájemcům o hlubší studium a pochopení současných procesů na úrovni národních států i EU pomoci nahlížet a zorientovat se v popisu těchto procesů i s vědomím historických souvislostí a utvořit si tak vlastní názor při interpretaci těchto procesů.

Aleš Pecka¹

¹ Mgr. Aleš Pecka je externím studentem doktorského studia na katedře politologie IPS FSV UK v Praze. Kontakt: pecka.ales@gmail.com.